

Palestijnse bewoners. Zij hebben geen keuze, want zij beschikken niet over een ander land. Wie een evenwichtig beeld wil krijgen van wat er zich in Israël en Palestina afspeelt, kan niet om deze documentaire heen. Dat geldt ook voor geestelijk verzorgers. Misschien wel juist voor hen, omdat zij in de unieke positie verkeren dat zij in gesprek raken met mensen uit alle mogelijke tradities. Vooral rond het ingewikkelde thema Israël/Palestina spelen altijd religieuze, levensbeschouwelijke en ethische vragen en opvattingen. En juist dan is het belangrijk om goed kennis te nemen van verschillende werkelijkheden, van het leed dat aan beide kanten bestaat, van de haat en angst die in Israël en in Palestina heersen. Want die erkenning is misschien de enige basis voor vrede. Hierbij speelt religie een wezenlijke rol. Of zoals Judith Belinfante schrijft in *Naar de bovenwereld* (2024): 'Ik zou willen dat ik kon bidden voor de zielen van alle onschuldige Israëliische en Palestijnse slachtoffers van het oorlogsgeweld aan beide zijden: de kinderen, de vrouwen, de grootmoeders, de vaders, de jonge jongens.'

Is een recensie als deze controversieel? Natuurlijk is dat zo, in de zin dat over deze kwestie (grote) meningsverschillen bestaan. Dat betekent echter niet dat er niet gesproken kan of mag worden over zulke verschillen in standpunt en visie; integendeel zelfs. (Dat gebeurt overigens ook tussen de makers tijdens het ontstaan van de documentaire.) In een dergelijk gesprek moet wel duidelijk blijven dat wat Hamas en Hezbollah voorstaan niet identiek is aan wie Palestijnen zijn en dat de Israëliische regering niet identiek is aan wie Joden zijn. Een goed beeld van wat er gebeurt, is noodzakelijk. En kritiek moet mogelijk zijn en blijven aan beide kanten, zoals een gesprek mogelijk moet zijn tussen alle betrokken partijen.

No other land heeft reeds tal van prijzen toegekend gekregen, met als voorlopig hoogtepunt een Oscar voor beste documentaire in maart dit jaar.

Sjaak Körver was universitair hoofddocent geestelijke verzorging aan Tilburg University en directeur van het Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging.
E-mail: j.w.g.korver@tilburguniversity.edu.

SAMEN HET STERVEN VIEREN

Over het sacrale levenseinde

PIETER POST

Pieter Post, **Samen het sterven vieren:
over het sacrale levenseinde**

Van Warven, 2024
ISBN 9789493349261

Onlangs werd in Heerenveen een nieuw boek van Pieter Post gepresenteerd: *Samen het sterven vieren: over het sacrale levenseinde*. Het komt op een goed moment, want het aantal gevallen van euthanasie neemt toe. We worden steeds ouder, de wetgeving biedt meer ruimte voor beëindiging van het leven bij ondraaglijk lijden en de waarde van zelfbeschikking wordt steeds belangrijker in onze samenleving. Als geestelijk verzorger heb ik gemerkt dat het moment van levensbeëindiging weliswaar minder met taboe is omgeven, maar dat er nog grote verlegenheid is hoe die levensbeëindiging kan worden begeleid. Als het moment van euthanasie of palliatieve sedatie uiteindelijk aanbreekt, staan de patiënt en de naasten voor een harde overgang. Medisch is die overgang wel omschreven, ze verloopt volgens strikte protocollen. Maar hoe doe je recht aan de heiligheid van de mens en het leven dat haar of hem geschonken was?

Het boek van Post is vanuit de pastorale praktijk geschreven. De auteur werd als pastor in de context van lokale kerkelijke gemeente verschillende keren geconfronteerd met ongemakkelijke momenten tijdens euthanasie. Omdat bij euthanasie de meeste aandacht uitgaat naar de arts, wordt bij het doorspreken van de procedure de mogelijke rol van een pastor nogal eens vergeten, zeker bij euthanasie in huiselijke kring. Regelmatig treden er haperingen in de communicatie op die ergernissen of nog grotere verlegenheid kunnen veroorzaken, soms zelfs als het eigenlijke moment van de euthanasie daar is. Daarom onderzocht de auteur in *Samen het sterven vieren* zowel de ervaringen van huisartsen als die van geestelijken bij euthanasie in een huiselijke setting. Hij brengt de onderliggende denkwijzen in beeld en pleit uiteindelijk voor een 'liturgie voor het levenseinde' die bedding moet bieden aan wat anders al snel ongezegd ongedaan zou blijven bij het vieren en loslaten van het leven.

De auteur is grondig te werk gegaan; zo is het boek systematisch en daarmee overzichtelijk opgebouwd. In de inleiding beschrijft Post op bondige wijze de achtergrond, presenteert hij zijn onderzoeksvraag en beschrijft hij zowel de afbakening als relevantie van zijn onderzoek. Hij informeert de lezer bondig over de juridische aspecten en het beroepsgeheim, maar ook over de onderliggende theologische aspecten van bijvoorbeeld het zelfbeschikkingsrecht. Hij beschrijft de belangrijke rol van een euthanasieconsulent die stervende en naasten begeleidt in de morele en levensbeschouwelijke dilemma's van

het euthanasieproces. Ook besteedt hij veel aandacht aan de communicatie tussen stervende, pastor (geestelijke) en arts; daar valt immers veel te winnen.

Tegelijkertijd start het boek vanuit de ervaring in de praktijk en wordt deze praktijk op verschillende momenten in het oog gehouden. Via casusbeschrijvingen komt de veelzijdigheid van die praktijk goed in beeld. Het pleidooi voor een liturgie voor het levenseinde wordt uitgewerkt met een concreet liturgisch voorstel. De auteur levert daarnaast een aanzet tot een lijst van zorgvuldigheidseisen aan de geestelijke. Net als de huisarts, die voor zijn medische begeleiding aan zorgvuldigheidseisen gehouden is, mag volgens Post ook van de geestelijke verwacht worden dat diens begeleiding toetsbaar is aan de hand van gezamenlijk vastgestelde kwaliteitscriteria. Om de pastorale begeleiding van euthanasie in te bedden in de praktijk van de kerkelijke gemeente zijn bovendien gespreksvragen toegevoegd.

Samen het sterven vieren is een rijk boek. Of de voorgestelde liturgie voor het levenseinde werkelijk zijn weg vindt in de gemeentepraktijk of de instellingen, en daar haar nut gaat bewijzen, zal de tijd moeten uitwijzen, maar in zijn grondigheid en veelzijdigheid levert de auteur bouwstenen voor de begeleiding naar een waardig levenseinde.

Iris Speckmann is geestelijk verzorger bij zorgcentrum Menistenerf te Zaandam. E-mail: i.speckmann@zgz.nl.